

DIGITÁLNÍ REVOLUCE

(©Richard Jan Hons, říjen 2022)

Nejrůznější revoluce a převraty provázejí lidskou společnost celou její historií. Již děti ve škole se učí o „Velké francouzské revoluci“ nebo o „Velké říjnové revoluci“ v Rusku. Když prolistujeme učebnice dějepisu, přijdeme na spoustu podobných výbuchů, které zatřásly společností a nastartovaly změny. Byla to zemětřesení a předěly v poklidném běhu dějin. Uvolnilo se napětí které dlouhou dobu rostlo, jak v přehřátém papíňáku. Stačila jiskřička a nastal výbuch. Revoluce se neobešly bez nekontrolovaného násilí, rabování a všelijakých zvěrstev. Nesly s sebou spoustu zla, vyřizování osobních účtů, zášti a lidského neštěstí. Hanba mluvit! To je jejich smutná stránka. Naštěstí obvykle netrvaly dlouho. Můžeme jim zpravidla přidělit určitý letopočet, aby se jej pak mohli učit žáci ve škole.

Všechno to byly revoluce, řekněme, politického podtextu a politikou se na těchto stránkách nezabývám. Jsou ale i jinší revoluce! Ano, ano, žádné exploze a výbuchy! Takové změny probíhají spíš plíživě, bez násilí, a přitom jejich důsledky bývají dramatické. Pomysleme třeba na „Technickou revoluci“ devatenáctého století. Byla taková nenápadná, dala si na čas, změny nenastaly hned. Přeměnila ovšem dosavadní společnost zemědělců a řemeslníků safraportscky. Výroba se přesunula z dílen cechovních mistrů nejprve do manufaktur a pak do továren. Lidé se začali stěhovat z venkova do měst. Produktivita práce řádově stoupla. Krajinu protkala síť železničních tratí, plachetnicím začaly konkurovat parníky, ve vzduchu se objevily balóny, krajinu ozdobily sloupy s telegrafními dráty. Vzdálenosti se rapidně zkrátily. Dostavníky a koňský hřbet ztratily monopol na přepravu osob, zboží i zpráv.

Z dnešního pohledu to byla romantická doba, na kterou se díváme s úsměvem a tichou nostalgií. Byla to doba převratných objevů, vynálezců, inženýrů, badatelů a cestovatelů – velkých individualit, jež se nesmazatelně zapsaly do paměti lidstva. Svérázné postavy této doby, mnohdy s puncem podivína, nám nádherně popisuje Jules Verne ve svých vědeckofantstických románech.

Co naplat, ve dvacátém století se odkaz technické revoluce pomalu vyčerpával, aniž kdo tušil, že se k frontálnímu útoku připravuje něco zásadnějšího. Něco, čehož důsledky můžeme zatím jen obtížně odhadovat, protože se stále nacházíme spíš na počátku těchto převratných změn. Co mám na mysli? Pochopitelně digitální revoluci.

Termín digitální revoluce není mým výplodem. Již byl vícekrát použitý, i když se zatím ve všeobecném povědomí neuhnízdil. Opět máme před sebou, nebo spíš kolem sebe, plíživý, ale ve svých důsledcích převratný revoluční kvas. Jeho počátek bývá kladen již do poloviny dvacátého století, kdy se objevily tranzistory a poprvé i digitální technologie. Tuhle dobu považuji pouze za předzvěst, za jakési embrionální stádium. Trochu zřetelněji svůj příchod začala digitální éra nesměle oznamovat koncem dvacátého století. Opravdový zlom však nastal okolo roku 2000. To je přesně doba, kdy se masívně rozšířily mobilní telefony, doba, kdy u nás všechno provázal internet, kdy se do nového světa narodily první „digitální děti“.

Ti dříve narození, kdo jsme vyrostli a nějakou dobu žili ve starém „analogovém světě“ mají obrovskou výhodu, že mohou porovnávat a udržet si nadhled. Stejně to ale není jednoduchá. Nová doba dovede ve svých horkých prstech formovat staré i mladé jako plastelínu.

Digitální éra není u konce se svým tažením, ale přeci jenom trochu odkryla hledí a my již máme jistou představu, s kým máme tu čest. Nástup digitální éry můžeme v přímém přenosu

pozorovat přes dvacet let. Lépe řečeno, jsme drobné součástky celého procesu, a tak není vůbec snadné udržet si určitý odstup a nadhled. V tom nám může hodně pomoci osobní zkušenost se starým světem.

Promítněme si v hlavě bez velkého přemýšlení, co všechno zásadního přinesly ony technologie za poslední čtvrtstoletí do našeho života. V první řadě to jsou mobilní telefony, které byly zprvu jednoduché, určené jen pro telefonování a posílání krátkých zpráv. Pak ale přišly spolu s rozšířením internetu chytré telefony, se sociálními sítěmi a nepřeborným množstvím nejrůznějších aplikací. Každému se jistě vybaví digitální fotografie a video, digitální tisk, digitální domácí spotřebiče a možnost jejich ovládnutí na dálku. S orientací si hravě poradí GPS navigace. Digitalizovaná auta se již začínají prát s řidiči a ve výhledu jsou zcela autonomní vozidla. Na každém kroku nás sledují bdělé kamery, zda se nedopouštíme nějakých přestupků. Chytré hodinky sledují náš tep a další zdravotní charakteristiky připravené v případě jakýchkoliv problémů vydat varovný signál. Je libo se pobavit? Máme tu přeci počítačové hry. Někteří jedinci u nich vydrží sedět celé hodiny. Platíme bez hotových peněz kartou, příkazem nebo přes internet. Všelijaké formuláře, potvrzení a další úřední listiny se stále více psouvají do digitálního prostoru. Samozřejmě máme tu nejrůznější přístroje a zařízení včetně CNC strojů a průmyslových robotů. Řady výrobků se dneska nedotkne ruka člověka. To je, co! Nic naplat, elektronika vstoupila do našich životů naprosto brutálně, změnila je a bude měnit dál.

Podívejme se jenom na ony mobilní telefony, které s námi jakoby srostly. Pomínu-li kojence a batolata, neznám ve svém okolí nikoho, kdo by nějaký nevládnul. Většinou to jsou chytré dotykové aparáty vybavené nejrůznějšími vychytávkami. Mobilní telefon se stal téměř integrální součástí většiny z nás. „Moderní“ člověk má chytrý telefon stále po ruce. Je stále „on line“. Ani běžec, který dbá na své zdraví a fyzickou kondici, na mobil nezapomene. Mívá jej připevněný na ruce ve speciálním pouzdru. Při procházkách se psem nebo při sbírání hub na něj nezapomínají ani důchodci. Kdyby se jim něco stalo, zmáčknou nouzové tlačítko a přivolají pomoc. Minulý týden jsem dokonce zahlédl pár jedinců, jež se bavili mobilem i v prostoru sauny – našťásti jen v odpočívárně. Nejvíce je ovšem s elektronikou srostlá mladší digitální generace. S naprostou samozřejmostí prostřednictvím elektroniky komunikuje a seznamuje se. Fyzické kontakty se musely uskrovnit. Dokládá to stále častější obrázek partičky u stolu v hospodě, parku či na koupališti. Žádné štěbetání, vyprávění nebo hádání se. Všichni sedí zahleděni na displej svého mobilu, do něhož intenzivně t'ukají prstem.

Sečteno a podtrženo dostáváme se do života ve zřejmé symbióze s digitálními technologiemi. Skutečností je, že sami lidé se hrnou tyto možnosti využívat, protože jim kde co usnadňují a poskytují jim zábavu. Otrepané rčení říká, že za veškerým pokrokem stojí prachsprostá lidská lenost. Vynálezy a zlepšováky prý vznikly proto, aby si člověk usnadnil práci a život. Nelze to brát doslovně, ale něco na tom bude. Nemělo by se ale zapomínat, že až doposud byl člověk hlavou. Byl ve vědučím řídicím postavení a vynálezy, zlepšováky a technika se mu podřizovaly a sloužily mu. Až dosud to nebylo naopak. Položme si otázku: „Platí to i nadále v současné digitální éře?“ Obávám se, že ne zcela. A bude hůř! Ostatně na tohle nebezpečí, že jednou začnou stroje ovládat člověka upozornil již spisovatel a vizionář Karel Čapek. Do moderních zařízení žádný běžný člověk nevidí a pokud je chce používat, je jim vydán napospas. A za elektronickými zařízeními stojí jejich konstruktéři a za nimi ti, kteří je úkolují. Zajistili, že se potýkáme s funkcemi, které nás omezují, sledují a usměřňují naše chování. Mocní tohoto světa vždy prahli po tom, aby mohli lidi ovládat. Moderní technologie a zařízení jim poskytly ideální nástroj. Omezení, sledování a šikanování se svedou na bezpečnost, aby byl uživatel chráněn! Že nechce být chráněn, že si chce věci dělat po svém, to nikoho nezajímá.

V této souvislosti uvedu jednu primitivní, ale ilustrativní zkušenost. Tento rok jsme měnili v kuchyňské lince sklokeramickou desku a troubu. Původní zařízení z devadesátých let už dosloužilo. Používali jsme jej dlouho k naší naprosté spokojenosti. Plotýnky se ovládali klasickými knoflíky a vše fungovalo, jak mělo. Chtěli jsme pořídit něco podobného, ale ouva! Sklokeramické desky se stále vyrábějí, ale jsou vesměs chytré, s dotykovým ovládáním. Nu, což – jednu, která se zdála jednodušší, jsme vybrali a namontovali. Od té doby mě štve, i když je v principu velmi kvalitní. Když ji zapnu – připomínám že mokrým prstem to nejde – rozsvítí se a signalizuje, že je zamčená. Dlouhým stiskem ji odemknu. Pak teprve mohu zapnout příslušnou plotýnku v devítistupňovém rozsahu, navíc vždy s jakýmsi pŕplynem. Když chci tedy nastavit plný čtvrtý stupeň, znamená to osm stisků. Ovládání je tedy k uzoufání pomalé. To ale není všechno! Deska nesmí být vlhká. Cákanec vody, nebo položení orosené pokličky způsobí, že se deska okamžitě vypne. Člověk ji musí velice pečlivě osušit a začít znova. Když se jí něco nelíbí, tak si deska nervózně popiskuje namísto toho, aby spořádaně mlčela. Jednoduše vypnout tyto bezpečnostní funkce a nastavit staré dobré primitivní ovládání prostě nejde. A to je, prosím, obyčejná plotna na kuchyňské lince!

Je neoddiskutovatelné, že sofistikovanější elektronická zařízení vstoupila do našich životů daleko razantněji a promyšleněji. Tento trend se stále rozmáhá. Je proto na místě klíčová otázka, nad kterou se může každý sám důkladně zamyslet a pokusit se na ni upřímně odpovědět.

Ovládám já elektroniku a ona mi pouze slouží, nebo elektronika ovládá mne?

I zde platí okřídlené rčení: „**Dobry sluha, ale zly pán!**“ Prozkoumáme-li historii našeho soužití se stroji za posledních několik desítek let, tedy za dobu, která se pohodlně vejde do jednoho lidského života, zřetelně vidíme vývoj. Množství elektroniky kolem nás exponenciálně stoupl a dál stoupá. Řada čistě mechanických zařízení, která donedávna stoprocentně ovládal člověk, rozuměl jim a ona ho poslouchala, získala svoje „elektronické mozky“. Ty nadvládu uživatele brutálně omezily. Dovolí mu jen něco. Pokud se člověk pokouší provést operaci, se kterou stroj nesouhlasí, odmítne poslušnost. Navíc mají moderní zařízení funkce, které na různé situace reagují samostatně a člověka ignorují. Zkrátka jsme světkem procesu, kdy otěže našeho chování pomalu, ale jistě přebírá stroj, tedy lépe řečeno funkce a programy strojům naprogramované. A za tím vším stojí zase jen člověk ve své odvěké touze ovládat druhé a získat nad nimi moc. A bohužel většina z nás se nechává bez obav zlákat digitálními pozlátky, nevidí nebezpečí, nepřijímá žádná opatření a dobrovolně strká hlavu do nablýskaného elektronického chomoutu. S radostí si pořizujeme zařízení, aby nám sloužila, ale ji nepřemýšlíme o tom do jaké míry sloužíme my jim!

Všudypřítomný chytrý mobil není nic jiného než malý počítač do kapsy nebo do kabelky. Kde je doba, kdy první počítač zabíral celou budovu! Z dnešního pohledu to byla doba kamenná. Úkoly těch starých strojů byly čistě praktické a jejich uživatelé věděli, jaké výpočty stroj dělá a co přesně reprezentuje dosažený výsledek. Obvykle sami navrhovali postup zpracování a stroj programovali. Pamatuji ještě na dobu před převratem v r. 1989, kdy se u nás začaly objevovat v širším měřítku první jednoduché počítače. Něco se dováželo a JZD Slušovice tehdy jeden takový přístroj vyrábělo i u nás. Byla to doba, kdy si většina uživatelů osvojila nějaký jednoduchý programovací jazyk typu Fortran nebo Basic a sama si pro své potřeby vytvářela jednoduché programy. Ovládání stroje bylo samo o sobě zábavou. Již tenkrát existovaly primitivní počítačové hry, ale hlavní úkoly digitálních strojů zůstávaly praktické.

Časem se spektrum možností nebyvale rozšířilo. Objevil se bezpočet profesionálních programů a aplikací. Počítač můžeme používat k matematickým a statistickým výpočtům, jako inteligentní psací stroj, ke kreslení, k úpravě textu, obrazu i zvuku, uchovávání dat, publikování,

vyhledávání informací, pro elektronickou poštu a další roztodivné úkoly, které ani nelze vyjmenovat. To je bezpochyby přínosné a byli bychom hloupí, kdybychom se takového využití vzdávali.

Kromě toho se ovšem objevily funce, které lidi propojují, baví a neodolatelně vtahují do virtuálního světa. Máme tu stále k dispozici muziku, filmy, okamžité zpravodajství, počítačové hry, virtuální realitu, sociální sítě. S těmi osobně nemám prakticky žádné zkušenosti. Domnívám se sice, že mohou být využívány smysluplně, ale mám obavu, že spíš představují takovou moderní pavlač a neskutečného žrouta času.

Prototyp dnešního člověka je stále „on line“. Na počítačích a chytrých destičkách mobilů u nás vzniká menší, větší nebo úplně totální závislost. Digitální svět je totiž pro mnohé neodolatelný. Nejhorší je, že si to většina lidí moc neuvědomuje a odmítá si to v plném rozsahu připustit. Můžeme to směle srovnat se situací narkomanů nebo gemblerů. Ti mívají také představu, že mají všechno pod kontrolou, ale pravý opak bývá pravdou. Naše digitální závislost se projevuje na čase, který trávíme takovou zábavou a neschopností se odloučit od mobilů a dalších zařízení, které nám toto potěšení zprostředkovávají. Sami se při tom můžeme obelhávat omluvami, že komunikujeme, domlouváme, řešíme problémy, vyhledáváme informace. Závislost ale zůstane závislostí. Na tom nic nezměníme. Zcela jistě nejsme na digitálním světě závislí všichni. Někteří z nás opravdu mají vše pod kontrolou a dovedou žít i „off line“. Pro jiné by to byla katastrofa, s níž by se těžko vyrovnávali.

Závislost na mobilech je mementem dnešní doby. V tomto ohledu bychom si neměli nic namalovat a lakovat na růžovo. Otázku, jak moc je kdo závislý, si může položit každý sám a měl by si na ni umět i odpovědět. Položme si pár všetečných otázek: „Kolikrát jsem se podíval na mobil, když jsem se naposled sešel s přáteli? Byl jsem při tom aktivní na sociálních sítích a brouzдал po internetu? Ignoruji telefon v průběhu jídla? Vyrazil jsem někam v průběhu posledního týdne bez mobilu?“ Poctivé odpovědi nám nastaví zrcadlo.

Máme tu další nebezpečí, které přináší doba digitální. Natvrdo řečeno, je to nebezpečí, že se z člověka moudrého (*homo sapiens*) začne stávat *homo debilicus* a z člověka zručného manuální nekňuba zcela odkázaný na neživé digitální pomocníky. Takový osud podle mě čeká každého, kdo nahradí svůj vlastní mozek počítačem a ruce chytrými stroji. To, že si všechno takzvaně „vygúglíme“ je iluze, šalba a klam. Všechno si opravdu „nevygúglíme“. Navíc bez znalostí, logiky a bez informací uložených v šedé kůře mozkové budeme obtížně rozumět tomu, co na internetu objevíme, těžko tyto informace posoudíme, a zasadit je do kontextu pro nás bude oříšek. V takovém případě nebudeme využívat my stroj, ale dostaneme se do jeho moci a on do značné míry získá nadvládu nad námi. Zhloupneme a zlenivíme.

Myslím, že je na čase všechno shrnout. Je zřejmé, že díky digitální revoluci žijeme v jiném světě. Změna to byla plynulá, nenápadná. Ne ze dne na den, ale v průběhu pár desítek let nás obklopila chytrá elektronika, která zcela převrátila náš život. A tento proces ještě neskončil, ještě neřekl svoje poslední slovo. Zatím jsem spíš strašil, ale asi se shodneme na tom, že vyřazení moderní techniky z našeho života a „odchod do lesů“ není adekvátní odpovědí. Tím bychom se zcela vyřadili ze společnosti, stali se štvanci a psanci, a pochybuji, že bychom byli šťastnější. Navíc, elektronika a digitální technika nám přináší mnoho užitečného, dává nám do ruky šikovné nástroje, tak proč jí nevyužívat. Musíme ji ovšem umět využívat. V tom je jádro pudla. Nanechat se stroji ovládat a zůstat sami sebou. To není jednoduché pro žádného z nás. Podmínkou je, uvědomit si, co nebezpečného digitální éra přináší, v čem všem je ono čertovo kopýtko. Pak již není tak složité promyslet, jak se bránit, jaká přijmout opatření. Těžší je tato opatření dodržovat. Digitální

prostředky a virtuální svět jsou chytlavé a osud našich předsevzetí se nemusí lišit od těch nesplněných novoročních. Pojmenuji, hlavní neblahé důsledky, které podle mě digitální éra přináší:

- Omezení naší svobody.
- Závislost na digitální technice a jejích funkcích (sociální sítě, počítačové hry, virtuální realita). To může dosáhnout až patologické úrovně.
- Úpadek našich duševních i manuálních schopností.

Nyní k opatřením, která je možné přijmout, abychom se ubránili digitálnímu vazalství. Je dobré, aby byla splnitelná a hrubě nenarušila náš běžný život. Každý soudný člověk, jemuž se zdají předchozí řádky opodstatněné, jistě sám přijde na další způsoby, jak se chránit. Každopádně tady je pár tipů, které mě napadly:

- Alespoň na jednu desetinu svého času se zcela osvobodit od mobilů, počítačů, chytrých hodinek a být zcela „off line“. Dobrou možností je, nebrat si s sebou takové přístroje na procházky, výlety, na nákup, návštěvu, posezení s přáteli, do hospody atd.
- Nedávat svým dětem tablety, mobily či počítače alespoň v prvních letech života, než začnou chodit do školy. Zato jim často číst, vyprávět, zpívat a hrát si s nimi.
- Dávat přednost osobnímu jednání.
- Neplatit v obchodech kartou, ale hotově.
- Neukládat svoje data, zvláště ta na nichž nám záleží, na vzdálená uložení, ale schraňovat je u sebe v počítači, na harddisku, flešce.
- Znat z paměti telefonní čísla svých nejbližších a při volání je nevyvolávat z paměti telefonu, ale vyťukávat. To je dobrá prevence před zapomenutím.
- Při styku s úřady se vyhýbat elektronické komunikaci a dávat přednost papírovým formulářům.
- Jako domovskou stránku internetu na svém počítači si vybrat nějakou jednoduchou, pouze s okénkem pro vyhledávání. Vyhnout se stránkám, které přetékají nadpisy zavádějícího zpravodajství a nejrůznějšími drby.
- Nerezignovat na psaní perem. Dělat si poznámky v ruce, mít papírový adresář, vyplatí se občas napsat klasický dopis.
- Číst knihy.
- Dávat přednost, co nejjednodušším zařízením, která člověka nešikanují a dožadovat se jich po obchodnících.
- Věnovat se manuálním činnostem. Něco vytvářet rukama.

Co více k této otázce napsat? Lze jenom doufat, že s pomocí Boží se co nejvíce lidem podaří sžít s digitální dobou, využívat to dobré, co přináší a neupadnout do osidel jejího vazalství a ztráty svobody.

